De Levende Natuur 3 (11):201-204 (1899)

JANUARI 1899. AFLEVERING 11.

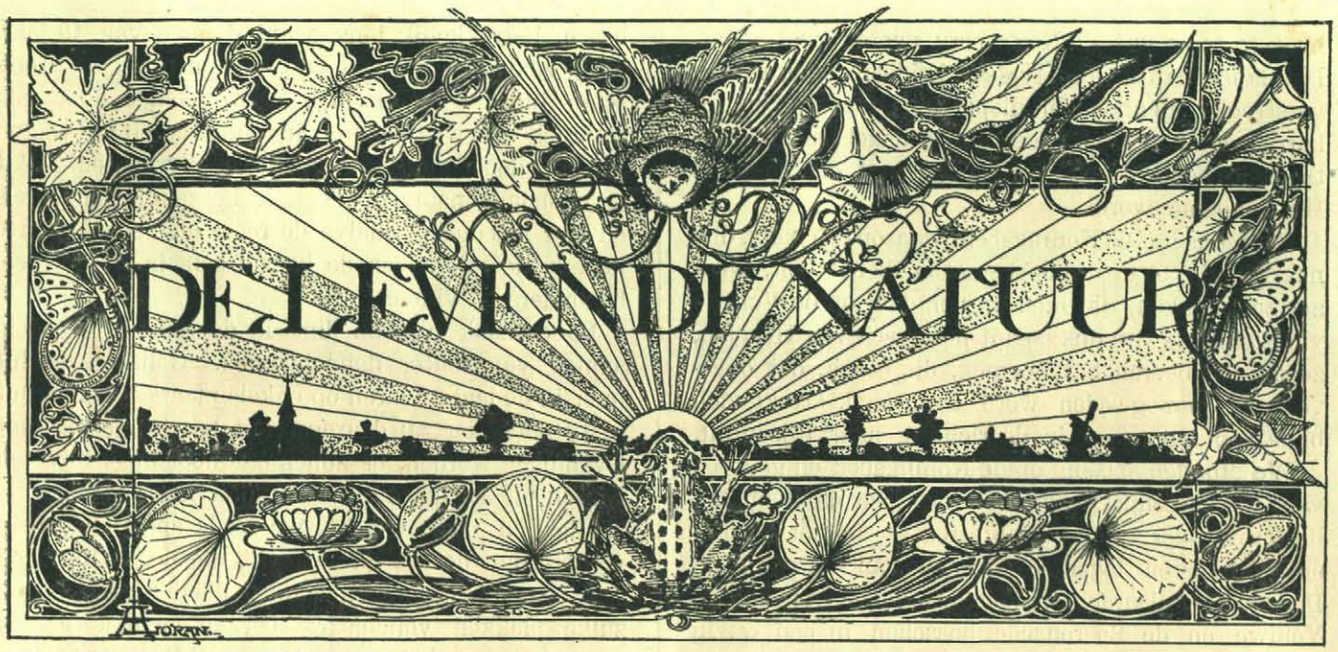

REDACTIE:
E. HEIMANS, J. JASPERS JR. EN JAC. P. THIJSSE.
Adres van de Redactie:
E. HEIMANS, ROZENGRACHT 63, AMSTERDAM.

UITGAVE VAN:
W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 3.60.

Een wandeling met een praatje over humus.

Waarschijnlijk heeft menig lezer van *De Levende Natuur* nooit van de Holterberg gehoord en vergeleken met Zwitserland heeft het dan ook even weinig van een berg als de meer bekende Geldersche hoogten; maar toch de Overijselaar noemt nu eenmaal die heuvels bergen, en daarom willen

Anemoontjes.

we geen andere naam gebruiken. Het is een heuvelreeks, die zich uitstrekt van het station Holten in noordelijke richting naar Haarle, Hellendoorn en Lemele met eenige daling daartusschen, waardoor ieder der genoemde gemeenten er haar eigen berg op nahoudt.

Op een heldere Zondagmorgen in het begin van April stapten we aan het station Holten uit, om onze reeds lang bepaalde, maar dikwijls uitgestelde wandeling te maken over de Holterberg. We gingen de Deventer straatweg op, onder de viaduct door tot bij de windmolen, waar we rechts af een zandweg insloegen in de richting naar de Helhuizen. Zooals de lezer in 't vervolg bemerken zal, hebben de dingen daar in de buurt zeer fantastische namen.

De zuidwestkant van de berg is begroeid met dennen, op eenige plekken ook eikenhakhout, maar overigens bestaat de vegetatie voornamelijk uit heide, het is echte droge, schrale zandgrond, en we zijn nog te vroeg in 't voorjaar, om veel van de dierenwereld te kunnen bespeuren. Een enkele tjiftaf en ook een paar eksters vergezellen ons een eindweegs. Het eikenhout is nog dor, een windvlaag doet de droge bladeren ritselen en drijft ons een heerlijke voorjaarslucht in 't gelaat. Spoedig zijn we aan de Helhuizen, eenige boerenwoningen, die aldus genoemd worden, en verlaten nu de zandweg, om dwars door de heide bergopwaarts te gaan naar de Koningsbelt, het

De Levende Natuur 3 (11):201-204 (1899)

hoogste punt van de Holterberg, ongeveer 83 meter. Het landschap is hier typisch heideland met eenige verstrooide dennen en diepe wagensporen, die de karren der plaggenstekers hebben nagelaten; we zijn thans in een dal door bergen omringd, dat De diepe Hel genoemd wordt.

Vóór ons ligt de Koningsbelt, waarop een baak, die, naar ik gis, bij de driehoeksmeting dienst doet, evenals zulke baken, die men hier en daar op de Veluwe vindt. Rechts van ons begint het bosch van Hêgejan, zooals de boeren het noemen, dit bosch, dat ongeveer 40 jaar geleden werd aangelegd, strekt zich bijna een uur gaans in de richting naar Rijsen uit.

We stonden spoedig op de Koningsbelt en genoten van het heerlijk panorama, dat zich dank zij het heldere weder, zeer ver uitstrekte. In het westen en zuidwesten lagen de torens van Zutphen en Deventer en daarachter doemden de heuvels van de Veluwe en de Soerensche bosschen in een wazig blauw op. De nieuw gebouwde kerk te Raalte scheen ons op een steenworp afstand. In het noordoosten lag Nijverdal als aan onze voeten en daarachter meer oostelijk Wierden en Almeloo met een menigte fabriekschoorsteenen. We daalden nu weder naar het zuiden af en waren spoedig in het bosch aangeland.

Bij het aanleggen van dit dennenbosch, dat in den beginne uitsluitend uit zaad is opgeschoten, heeft men om het jonge bosch tegen zandstuiving te beschermen, aan de buitenkanten zeedennen (pinus maritimus) uitgepoot, wijl deze boomen veel sneller groeien dan de gewone dennen. Thans, nu die zeedennen groot geworden zijn, vertoonen ze een treurig beeld van boomen, in een klimaat, waar ze niet thuis hooren. Ze zijn namelijk op enkele exemplaren na, alle dood, gedeeltelijk reeds omgewaaid en vergaan, want in het bosch van Hêgejan schijnt geen dood hout weggevoerd te worden, alles ligt er in eeuwige ruste, men ziet er nooit een sterveling en het huis van de naaste boer ligt een half uur verder aan de zandweg naar Rijsen. Een enkele citroenvlinder verkondigt ons het voorjaar, hier en daar woelt een zwarte kever uit het zand naar boven, we hadden het geluk er twee bij elkaar te vinden, waarvan het mannetje 3 puntige hoorntjes op zijn rug had; in de zon vingen we eenige hagedissen, en eveneens aan de zonkant der mierenheuvels begonnen de bewoners levendig te worden en sleepten takjes en dennennaalden aan, om hun gebouw te herstellen. Een merkwaardigheid van die mierenheuvels in het voorjaar is, dat ze alle een hol of kuil hebben, ik vermoed dat op die plaats in het binnenste der woning proviand verteerd is en bij gebrek aan zolders in het mierenhuis, zakt langzamerhand het geheele dak naar binnen.

Het is een merkwaardig stil, eenzaam en doodsch bosch. Betrekkelijk jong, want dennen van 40 jaar, die gezaaid zijn in de heide, maken nog geen grootsche indruk, maar toch aantrekkelijk door een artistieke verwaarloozing; het mos groeit er voeten dik en dood hout ligt er bij wagenvrachten. Wat er u onaangenaam aandoet, is het gemis aan vogels en aan insecten; behalve de reeds genoemde zwarte kevers, de mieren en de hagedissen, is er niet veel bijzonders te vinden.

De oorzaak hiervan ligt in de eenzijdige boschaanleg van louter denneboomen. Gelukkig begint men in de laatste jaren op enkele plaatsen eikenhout in te poten en zal daardoor het bosch spoedig wat levendiger worden, er zullen daardoor meer insecten komen en als gevolg daarvan ook meer vogels.

Hier en daar vonden we reeds sporen van een verbetering der boschvegetatie, die de natuur zich zelf schept. Er waren dennen dood gegaan en op zulke plekken vonden we berken en lijsterbessen opgeschoten, ook hier en daar prachtige exemplaren van juniperus. Op een van die open plekken waren verleden zomer eenige takken van een lijsterbes afgebroken en de man die dit deed, vermoedde zeker weinig, dat de hazen in dezen winter zich aan de bast daarvan zouden te goed doen: al die takken waren geheel schoon afgeknaagd en aan de massa hazenmest was het zichtbaar, dat die dieren daar langen tijd hadden verblijf gehouden.

Dat het bont nog geen echt bont is, en dat een eenzijdige dennenbepoting niet gemakkelijk een boschgrond vormen zal, bewijst ons hier de bodemvegetatie; slechts mos, heide en boschbessen is het, wat men ziet. Geen varen is er te vinden, geen lelietjes, geen maagdepalm, geen anemonen. En toch is de grond er vochtig genoeg voor, maar het is, wat men noemt, zure grond; er is humus genoeg gevormd, maar die humus is zure humus of liever gezegd: 't is een begin van veenvorming, van turf. Het verschil tusschen goede humus of boschgrond en zure humus bestaat in de meerdere of mindere mate van ontbinding, waarin de grondbedekking verkeert. Bij de zure humus zooals in dit bosch, rotten de naalden en takken en wat verder op den grond valt niet, maar blijven in schimmeligen toestand liggen; de massa wordt wel bruin, en mos en boschbessen groeien er welig over heen maar het wordt nimmer boschgrond. Daartoe is noodig een vermenging der dennen met loofhout, wat echter in oudere bosschen met groote moeilijkheden gepaard gaat, maar in jonge bosschen gewoonlijk zeer gemakkelijk is.

Nog pas weinige jaren zijn de wetenschappelijke boschmannen tot de kennis gekomen van de ware beteekenis, die de goede boschgrond, dus de in ontbinding verkeerende humus op de groei der boomen heeft.

De Levende Natuur 3 (11):201-204 (1899)

In de eerste plaats komen in goede humus insectenlarven, wormen en mollen de grond omwoelen, brengen lucht in de bodem en vermengen de boschgrond met het daaronder gelegen zand. Verder ontwikkelt zich in die boschgrond koolzuur, dat met het hemelwater in de ondergrond gevoerd wordt en de oorzaak is, dat het minerale plantenvoedsel der diepere aardlagen los gemaakt wordt van de zandkorrels en opneembaar voor de boomwortels. Dit proces heeft in zure humus niet plaats. Het plantenvoedsel, dat in de gevallen naalden aanwezig is, komt de boomen niet ten goede, daarvan leven de mossen en de boschbessen, in die humus leeft geen dierenwereld, maar ontwikkelt zich humuszuur dat allerverderfelijkst werkt op de ondergrond. Het in de bovenste aardlaag beschikbare minerale plantenvoedsel wordt door het humuszuur naar omlaag gevoerd tot een plaats, waar geen ontbinding heeft plaats gehad en dus de laag dieper en vaster is; op die diepte vormt zich een harde bank op dezelfde wijze, als dit overal onder onze heidevelden door de zelfde oorzaak plaats vindt. De boomwortels stuiten op die harde grond en het geheele bosch begint te kwijnen.

Een goede boschgrondvorming is de hoofdvoorwaarde bij boschaanleg en hoe slechter de grond is, hoe angstvalliger men daarop heeft te letten. In eikenakkermaalshout vormt zich in den regel goede humus; eikenblad schijnt daarvoor uitnemend geschikt. Ook als zulke bosschen op schraal zand zijn aangelegd, zal men er anemonen en lelietjes kunnen vinden. Waldmeister (Lieve-vrouwebedstroo) en maagdepalm groeit liever onder het hooge hout op goede boschgrond. Speenkruid en varens groeien op alle grond, als ze niet zuur is. Het Maartsch viooltje is ook een plantje, dat goed op boschgrond, vooral onder hagen groeien wil. De brandnetel sterft als men hem in zure grond tracht te planten.

Wilt ge nu de proef op de som, plant dan het mos der bosschen, de blauwe en de roode boschbessen, de heide, eens in uw tuin in goede boschgrond in bakaarde, verzorg de planten door begieten, door beschaduwen en op alle wijzen zooveel ge kunt, maar eer zes maanden verloopen zijn, weet ge reeds, dat het niet gaat en dat uw planten een kwijnend bestaan voortsleepen, dat ze eindigen zullen met dood te gaan.

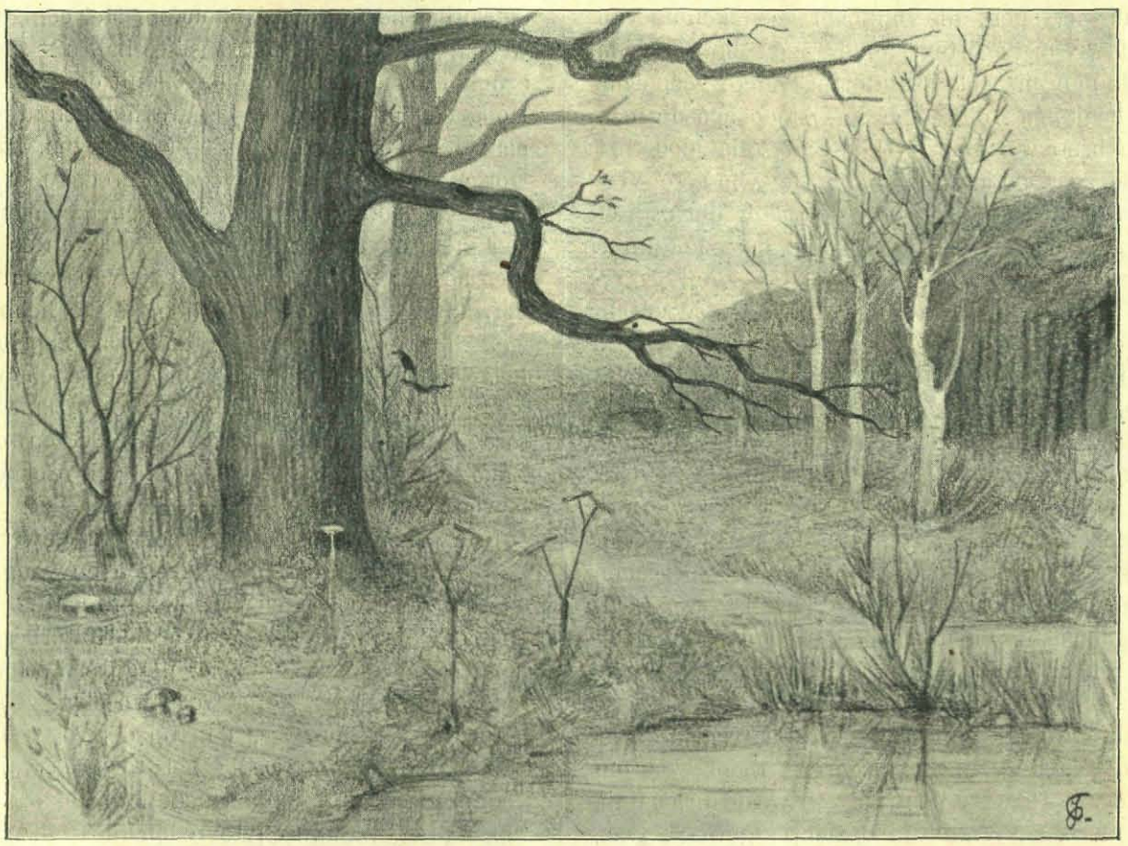

In een gemengd bosch.

Een van de middelen om zure boschgrond te doen veranderen in goede humus is het los schoffelen van het mos en daarna met kalk overstrooien. Kalk werkt altijd ontzurend op den grond en werkt het rottingsproces in de hand. De reden, waarom op onze duinen zoo weinig heide groeit, is ook te vinden in de kalk, afkomstig van de zeeschelpen. Het duin-

De Levende Natuur 3 (11):201-204 (1899)

zand is daardoor geschikt, om er aardappelen en bloembollen in te kweeken.

Om na dit denk-loopje terug te keeren naar onze wandeling; loopen we nu door het bosch in oostelijke richting, dan ontwaren we spoedig een oudere boschaanleg met lanen van verschillende houtsoorten, als beuken, eiken en fijne sparren (Abies excelsa). Dat deze laatste hier goed groeien willen en jaarlijks een lot maken van 40 cM. lengte, is een bewijs, dat de grond uitstekend voor bosch geschikt is. Jammer genoeg, heeft men die sparren alle een manshoogte van onderen gesnoeid. Het is geducht jammer, dat de zorg voor zulk een uitgestrekt bosch is overgelaten aan personen, die blijkbaar geen kennis van het boschwezen bezitten, anders zou het snoeien van naaldhout niet plaats vinden. Zulke gesnoeide dennen beginnen te harsen en leiden spoedig een kwijnend bestaan. Daarbij komt nog, dat door het wegnemen der onderste takken de wind te veel invloed in het bosch krijgt; de tocht, die na het snoeien over den grond kan strijken, doet de humus opdrogen en verdrijft het opstijgend koolzuur, waardoor de voornaamste werking van de goede boschgrond wordt te niet gedaan.

Na ongeveer een kwartier, steeds naar omlaag gewandeld te zijn, komen we aan de boerderij, die aan een kruispunt van zandwegen ligt. Op deze plaats zijn die wegen heerlijk overschaduwd door beuken, berken en eiken. Bij het huis gaan we onze dorst lesschen, er is gelukkig helder bronwater. Op onze vraag aan de boerin, of dit nu alles bosschen van Hêgejan zijn, krijgen we een toestemmend antwoord met de bemerking, dat meneer eigenlijk Schouwenburg heet en ze voegt er verder ter verduidelijking nog aan toe: „meneer is van de brandkaste in Amsterdam." Ik vermoed, dat meneer assurantiezaken in Amsterdam heeft; en als reden waarom het „bosch van Hêgejan" heet, kregen we de uitlegging, dat er in vroeger jaren een opzichter geweest was, die Jan Hegeman heette en door de boeren gemakshalve Hêgejan genoemd werd.

De boerderij ligt zeer eenzaam, de eene zandweg voert in oostelijke richting naar Rijsen op een uur afstand, de andere in noordelijke richting naar de buurtschap Voetzelen en Nijverdal. Ook deze plaats ligt op een uur afstand en de derde zandweg, die over de berg naar Holten gaat, is zeker niet minder dan een uur gaans. Deze laatste weg slaan we nu in en zijn spoedig aan de zoom van het bosch en hebben de kale, maar toch steeds indrukwekkende heidevlakte voor ons. We verlaten de zandweg om zoo hoog mogelijk over de heuvels in zuidelijke richting te gaan en te genieten van het prachtig vergezicht. Op twee plaatsen vonden we sporen van een kampement van de troepenbewegingen in de vorige herfst daar gehouden. Het eenige levende wezen, dat we nu in het eerste half uur zagen, was een korhoen, dat dicht voor ons uit de heide opvloog. Hoog boven ons vernamen we het geluid van wulpen, die in kringen door de lucht vlogen. Dichter bij Holten wordt de berg weder begroeid met dennenhout en daar komen we aan een diepe insnijding, een prachtig mooi ravijn, aan weerskanten begroeid met bosch; zeer steile hoogten, van waar we een verrukkelijk vergezicht in de vlakte hebben. We zien heen over de buurtschappen Espelo, Linde, Lettele, Heeten met het landgoed Schoonheeten, waar de herberg „de Hertog van Portland" u doet terugdenken aan de tijden van Cromwell, toen Engelsche heeren het kasteel van Schoonheeten bewoonden.

Intusschen is het tijd voor ons geworden, om het station weder op te zoeken en wandelen we daarom door bosch en struiken in rechte lijn op ons doel af; de zandwegen, die over de Holterberg loopen, hebben de eigenaardigheid nergens heen te gaan, maar zich steeds weer te verdeelen, zoodat men beter op het kompas, dan op de weg vertrouwen kan. We zagen spoedig het torentje van Holten voor ons liggen en daarmede was onze wandeling ten einde. We waren tevreden met onze Zondagswandeling en durven ze aanbevelen.

Deventer. B. Stoffel.

Een vriendendienst en een verzoek.

Ik heb het altijd een weinigje vrijpostig gevonden, wanneer iemand een geschenk ontving, en dan zijn erkentelijkheid betuigde op deze manier: „Dank u wel, en als u weer eens iets heeft, houd ik mij aanbevolen!" De vriend, voor wien ik thans een bedankje heb, mag gelooven, dat ik al mijn onbeschroomdheid heb moeten te hulp roepen, om in dit stukje iets dergelijks te durven zeggen.

De heer B. W. Stomps, die mij al menigmaal met zijn photographische kunst heeft bijgestaan, waarvan o. a. fraaie bijdragen in dit tijdschrift en in mijn „Natuurlijke Historie" getuigen, gaf mij voor eenigen tijd weer een mooie opname, die ik voor